

KÖZTERÜLETEINK ÉLETE

SLOBODAN JOVANOVIĆ

Az e. bevezető sorok után következő szöveg az 1982. évi temerini TAKT¹ előadásainak és megbeszélésének egyik témáját képezte.

Az előadás címe akkor másként hangzott; valamivel hosszabb volt, de a TAKT tartalmának valószínűleg így felelt meg jobban.* A folyóiratban történő megjelentetés miatti címváltozás azonban nem csupán formális — a témáról való gondolkodás egyéb lehetséges folyamatait indítja meg.

Magából a szövegből ugyanis kiéreződik, hogy a települések közterületeinek rendezésére és karbantartására úgy tekintenek, mint egy folyamatra, amely ezek létrejöttének, fejlődésének és felhasználásának geneziséét foglalja magába.

A települések közterületei az egy-egy konkrét környezet és kor társadalmi életében jelentkező legkülönbözőbb manifesztációk megnyilvánulásának, sajátosság játékaának és megjelölésének szinterei és scenográfiái.

A közterületnek tehát autentikus élete van, amely időben hat, miközben csupán alakja és az őt körülvevő díszítőelemek változnak.

A település közterületében megvalósuló élet minőségének javítása összetett és nemleges cél. E cél azonban örökös és mind távolabbi meghatározó, mivel az életminőség megfoghatatlan és soha eléggé el nem érhető minőség és tartalom — maga az élet.

Meggyőződésünk, hogy már a közterület életéről folytatott beszélgetés is hozzájárul ennek rendezéséhez, hogy közelebb kerülhessen használóinak szükségleteihez. Emiatt világos tehát, hogy a közterület élete és rendezettsége tulajdonképpen egyugyanazon téma, amelyet a legkülönbözőbb nézőpontokból lehet s — esetünkben, a már létrehozott értékek mindennapos degradálódásánál: és veszélyeztetettségének folyamatában — ily módon is kell megközelítenünk.

E rendkívül széles témakört megközelítjük azoknak a beavatkozásoknak a szemszögéből megvilágítani, amelyeket a közterületeken végeznek

¹ Temerini Anatór Képzőművészek Találkozója (kiemelés H. V. É.)

* Közterületeink rendezése, településeink nemesítése és a bennük megvalósuló élet minőségének javítása érdekében. (S. J.)

vagy lehet végezni építészeti örökségünk és kultúrtörténeti értékének megőrzése céljából.

Bevezetőként a tényeknek legalább három alábbi csoportját kell kiemelnünk:

I. A közterületek, a városok, falvak, települések vagy a legkisebb kiterjedésű lakóhelyek rendezésének — s ebből következően nemesítésének — kördésköre a földszinti felületek, épülethomlokzatok, utcák, terek, tömbbeisők, nyilvános átkelőhelyek, bejárati folyosók, passázsok és folyosók szanitás-egészségügyi, műépítészeti, hortikulturális és művészeti-estétikai rendezésének és közművesítésének minden egyes kérdését, de ugyanakkor az e tereken belüli és kívüli tartalmak mindegyikének rendezését is magába foglalja.

II. Tekintettel a szubjektumok sokaságára: e terek építőire, használóira vagy csak szemlélőire s ezek zárt közterületekkel, személyes jellegű és rendeltetésű terekkel kialakított kapcsolataira, a közterületek rendezésének kérdése a legösszetettebb feladatok egyikét képezi, s éppen ezért minden ilyen szubjektum társadalmi-szakmai elkötelezettségének és tevékenységének legvonzóbb témájával és társadalmi szervezettségének legkülönbözőbb megnyilvánulásaival állunk szemben.

III. A közterületek rendezésének és nemesítésének a térben eszközölt egyéb beavatkozásokhoz hasonlóan nemcsak alapvető térbeli kiterjedése van, hanem egy szélesebb körű időbeli együtthatóval is rendelkezik.

Ez egy időnként kialakult visszaható és kölcsönösen összefüggő tartós folyamat ember—társadalom—tér viszonylatában, melynek során a közterületeken kifejezésre jutó motívumok, célok, módszerek és eredmények olyan változó kategóriákat képeznek, amelyek a társadalmi-gazdasági és társadalmi-politikai viszonyokkal s minden egyes konkrét környezet és kor összanyagi és -kulturális feltételeivel és erőforrásaival állnak függőségben.

Egy-egy közterület, ennek rendezettsége vagy rendezetlensége a szó lefebvre-i értelmében a téralképzés minden vonását és módjának következményeit, formáját és szimbólumait magán viseli, s ugyanakkor rendezettségének módjával, formájával és felhasználásával annak a kultúrának — nyilvános viselkedésnek és viszonyoknak — a reprezentánsa és alkotórésze, amelyet a filozófia és életmód végjátékában képvisel.

A közterület szabály szerint az urbánus és rurális sajátosságok és értékek több rétegű lerakódásának és felszívódásának eredménye — a körülmények egész szövevényének, az ember és társadalom tevékenységének megtestesülése a térben.

Bennünket itt különösen a közterület érdekli, amely tervszerűen vagy spontánul épített létesítmények és fizikai struktúrák közötti térségként jött létre és alakul a társadalmi-gazdasági és kulturális fejlődés meghatározott törvényszerűségei szerint: tehát a közterület az építészeti örök-

ségen belül, amely egészében és részleteiben műemlékjelleget és -tulajdon-ságokat őriz.

Miért éppen ez a tér?

Egyszerűen abból az okból, hogy tartományunkban az összközterületnek majdnem 90%-át mindig éppen ezek a terek képezik, jelenlegi és a róluk szerzett tapasztalataink pedig nagy jelentőségűek, és ilyeneknek is kell lenniük a települések új részein létrehozott közterületek kialakításakor s a fokozatos folyamatok során, amelyek alkalmával az új épület-tömbök, épületek, újonnan nyitott utcák, terek és hasonlók közötti térségek nyilvános és társadalmi jelleget öltenek. Tartalmukkal és formai jegeikkel.

A történelmileg értékes közterületekre tehát az alábbi két okból vagyunk ráutalva: maga a közterület és revitalizációja miatt, s az újonnan kialakított közterület miatt, amely történelmiségét holnap fogja elnyerni.

Összpontosítsunk most azokra a közterületekre, amelyeket építészeti hagyományaink hagytaak ránk örökségül. Először is említjük meg, mely terekről van szó.

Mindenekelőtt azokról a tágas városi terekről, amelyek vagy mint „gabonapiacok”, piacok vagy mint reprezentatív, manifesztációs terek jöttek létre jelentős profán vagy szakrális tartalmú középületek előtt vagy között. Ilyenek a becei Pogácsa, a zombori „körutak”, az újvidéki Katolikus porta, valamint a városi tanácsok, bírósági épületek vagy templomok előtti terek Pancsován, Zrenjaninban, Versecen, Szabadkán, Újvidéken, Sremska Mitrovicán, Kikindán és más városokban. Továbbá a városaink központján át húzódó, jellegzetesen elnyúlt utcák, a többnyire egyemeletes és stílus tekintetében sokféle architektúrával készült házakkal beépített utcák, mely épületek földszintjén kereskedelmi-vendéglátóipari tartalmak kaptak helyet, emeletükön pedig lakások vannak.

Idetartoznak a Vajdaság településeire jellemző, többnyire azonos séma szerint kialakított központi terek is: két templom, a közöttük levő területen a helybeli park s az ennek peremén vagy sarkán elhelyezett néhány középület: városháza vagy község-háza, iskola, plébánia, parókia, jegyzői lakás és a gazdag polgárok épületei. A későbbiek folyamán itt-ott tűzoltóotthon, tornaterem (ún. „Sokolana”) vagy szövetségi otthonok közvetlenül a háború utáni időszakból, helyi szálloda és kávéház. Közterületeknek számítanak ezenkívül falvaink és városaink útkereszteződése, a fasorral és gyalogjáróval ellátott széles és hosszú falusi vagy városi utcák, s közöttük a házak díszes kapukkal, amelyek hívós udvarokat rejtenek. A közterületekhez tartoznak a közös kutak és ártézi kutak körüli terek, s a helységek központjában vagy szakértelemmel kiválasztott egyéb pontjain különféle alkalomból felállított emlékművek körüli terek is. Közterületeknek tekintjük mindazokat az „utcasarkokat”, ahová a „atyák” vezetik fiaikat, amikor nősíteni akarják őket — közterületek

tehát mindazok a terek, amelyek különböző intenzitással és alkalmakkal a nyilvános élet színhelyei voltak, s ahol a helybeliek kapcsolatot teremthettek egymással vagy más falubeliekkel, városbeliekkel. Ezek azok a valamikori és mai sétányok, korzók, töltések, amelyekről pontosan tudták, mit jelent pl. Zrenjaninban a Csók-liget, Pancsován a Népkert stb.

Az itt felsorolt terek bármelyikének rendezésekor és életre keltésekor egyik alapvető szempontot és kiindulópontot mindenképpen ennek urbanisztikai és tartalmi-fizikai elemzése, újraértékelése s funkcionális meghatározása kell, hogy képezze időszerű feltételeinkhez és szükségleteinkhez mérten, de a maga történelmi kontextusában is.

Szemléltetésképp csupán néhány olyan példát említünk, amelyek arról tanúskodnak, mennyit és mit jelent a hagyomány egy-egy tartalom elhelyezésekor s maga a tartalom elhelyezése egy közterület meghatározott pontján.

Szabadkán a mai Városháza előtt épített régi Városháza egyik sarkán söröző állt. Piaci napokon vidéki emberek gyűltek össze előtte a környező falvakból. Ma, az új épület előtt, amely a mai korosztály számára újra „régit”, ugyanazon a helyen továbbra is itt gyülekeznek a szomszédos falvak helybeliei, függetlenül attól, hogy már nincs itt a söröző. Ide jönnek, nem tudva, miért, ismeretlen erők és gének vezérlik őket, amelyeket még elődeik elhelyezési tényezői határoztak meg. A figyelmes városrendész, az ügyes kereskedő és vendéglős, élve az alkalmammal, kihasználva a lokációból adódó mozzanatot s a söröző előterének „mikrourbanizmusát”, ugyanazon a helyen újra sörözőt nyitna.

A járeki példa azt szemlélteti, mennyire jelentős lehet a nemzeti tényező motiváló ereje egy meghatározott terület rendezésekor. Itt a háború utáni telepések a helység központjában nem is olyan rég szülőhelyük szimbólumául boronaházat állítottak fel. E faház körül, amelyben helytörténeti gyűjteményt helyeztek el, a társadalmi élet egy sajátos formája valósul meg, amely a tér jellegzetes berendezését és urbánus felszerelését igényli.

Nem véletlen, hogy Újvidék egyik legvonzóbb utcája létrejöttétől, máig a Duna utca, s hogy a városban az utóbbi évek folyamán a közterületeken végzett jelentős beavatkozások alkalmával épp itt kezdték meg Újvidék gyalogosforgalmának visszaállítását.

Ezikkal a példákkal arra szeretnénk rámutatni, hogy az egy környezet fejlődési folyamatának urbanisztikai elemzéséből helyesen levont következtetések mennyire jelentősek lehetnek leendő irányának és fejlődésének meghatározásakor. A közterületet és környezetét jellemző tartalom kíméletlen megváltoztatására irányuló minden erőszakos próbálkozás csak negatív következményeket eredményezhet ennek rendezése és használata szempontjából.

A tartalom, az elhelyezés természetességének, a gyalogosjáratok természetsszerűségének és bejáródottságának megbontása, a megszokott kompo-

ziciós szerkezetektől, magasságoktól, méretektől való eltérés s a térhasználat módjának megváltoztatása is váratlan következményekkel járhat.

Újvidéken, miután a Zmaj Jovan utcát átadták a gyalogosforgalomnak, s bekapcsolták a városközpont gyalogoszónájának vérkeringésébe, sok időnek kellett elteltie, hogy a gyalogosok az utca közepét is igénybe vegyék. Függetlenül attól, hogy az utcában nem volt gépkocsiforgalom, a gyalogosok továbbra is a házak mellett közlekedtek bejáródott ösvényein. Külön beavatkozással magában az utca tengelyében kellett bizonyos vonzó tartalmakat elhelyezni, hogy a gyalogosok felszabaduljunk, s elfoglalják az egész utcát. Ellenkező példa erre az Újvidék régi központjának és új városrészeinek határmezsgyéjén levő Tito marsall sugárút esete. A gyalogosok az átjárási tilalom ellenére a meghatározott lényeges tartalmakhoz — áruházakhoz, postához, bankokhoz stb. — a sugárúton át vezető legrövidebb útszakaszokon úgy járnak át, mintha legalábbis gyalogoszónában közlekednénk. Ezen a helyen még a forgalmi rendőrség is elnézőbb és engedékenyebb e természetes megnyilvánulással szemben.

Az említett példákából könnyűszerrel levonhatjuk a következtetést, hogy a felsorolt terek rendezésekor és a bennük foganatosított beavatkozások alkalmával a műépítészen-városrendészen kívül feltétlenül szükség van a művészettörténész, a történész, a közlekedési szakértő, de a pszichológus és a szociológus közreműködésére is, akik tapasztalataikkal és tudásukkal hozzájárulnának a gyakorlati hozzáállás előtt végzett szükséges elemzések és újraértékelések sokoldalúságához. Már itt nem nehéz megállapítanunk azt a tényt, milyen nagy jelentősége lenne, ha már a tevékenységek e kezdeti szakaszában kilépnének az óslakosok és azoknak az embereknek a véleményét is, akik egy ikonkrét térnek már hosszabb időn át használói. Ők ismerik annak titkait, és segítségünkre lennének, hogy elkerüljük az erőszakos beavatkozásokat.

Ugyanakkor itt ismerkedhetünk meg az építési örökséggel rendelkező és műemlékjellegű zónákban foganatosított beavatkozások módszertani feltételeinek egyikével is: azzal az elvvel, mely szerint a térben és a körülötte levő létesítményeken semmit se hajtsunk végre erőszakkal, és semmi olyat ne tegyünk, ami használóinak körében természetellenes viselkedést válthat ki. Ha a vízakna megfelelő helyen van, az utcán nem áll meg a víz, nem lesz tócsa és sár (a rendezettség és higiénai alapfeltétele). Ha a padot szabályosan helyezték el, nem fogják elmozdítani, eltörni és megrongálni. Ha a szemeteskannát jó helyre tették, nagyobb a lehetősége, hogy a szemét benne köt ki, mint a gyalogosjáratról kívül eső helyen, a gyalogosok keze ügyétől távol vagy a fagyalt, burek stb. árusításának helyétől függetlenül helyezik el.

A közterület rendezettségének kiterjedésére és fokára vonatkozó következő jelentős elemet a megfelelő módon kiválasztott, elhelyezett és megmunkált földszinti felület képezi.

Az utca burkolatán végzett munkálatok alkalmával és a vezetékek le-

rakásakor megfigyelhettük az utcaburkolat keresztmetszetét. Újvidéken a Zlatna greda utca burkolatát pl. a mai előtt legalább négyféle előzte meg. Az utca burkolata — akár az úttestről, akár a járdáról van szó — a döngölt földtől a falkockákkal kirakott és kőburkolaton át a sárga klinkertégláig vagy a közönséges tégláig, majd a mai aszfaltburkolatig mindvégig együtt haladt a kor műszaki fejlődésével és technológiájával, s ugyanakkor a környezet anyagi lehetőségeinek is tükrözője volt. Egy bizonyos azonban: egyetlen burkolatot sem úgy helyeztek el, hogy figyelmen kívül hagyták volna az utcán lebonyolódó forgalom funkcionális szükségleteit.

Amikor ma azt kérdezzük, hogy a gyalogosoknak visszajuttatott utcák felületeit mivel borítsuk — a régi Kikinda, Zrenjanin, Bece, Újvidék, Versec vagy bármely helységünk utcáira gondolunk —, s hogyan munkáljuk meg a tágas területeket s tereink felületeit, csak annyit mondhatunk, hogy ezeknek a burkolatoknak nemcsak műszakilag kell funkcionálnak lenniük, hanem a környezethez, a hangulathoz is idomulniuk kell, tehát sokkalta funkcionálisabbnak kell lenniük, mint ahogyan ez első pillanatban tűnik. Ilyen értelemben biztosra vehető, hogy itt, Pannóniában semmi helye a kőlapoknak, amelyek sem anyag, sem méret tekintetében nem felelnek meg éghajlatunknak. Nálunk tehát sem a „piazzetta”, sem a „stradun” nem jöhet számításba. Az anyagnak és méreteknak éghajlatunkhoz és környezetünkhöz kell idomulniuk. Itt egyaránt gondolunk a színre, a végső megmunkálásra és a beilleszkedésre is. Bizonyos műépítési szabadság engedélyezett, de ezeknek a tervező tudatában valóban kreatív megalapozottságúaknak kell lenniük. A felületi megmunkálás tervezőjének nemcsak a már említett közlekedési szakértők, művészettörténészek, történészek, pszichológusok és szociológusok véleményét kell kikérnie, hanem a meghatározott anyag technológusait és statikusait is, figyelembe kell vennie a hidrometeorológiai körülményeket és a mikroklíma feltételeit is s azt is, hogy a tárgyalt terület vagy tömb infrastruktúráját szabályozták-e vagy sem, s mikor fogják szabályozni.

Térjünk itt ki az újvidéki Katolikus porta földszinti felületének példájára. Ezt az újvidéki teret annak idején 1966-ban márványlapokkal fedték le, amelyek sem méret, sem minőség tekintetében nem bizonyultak megfelelőnek. Az akkori megoldás tervezőjét nem hallgatták meg, a javasoltnál „olcsóbb” változatra törekedtek. A következmények nagyon gyorsan megmutakoztak. Az emberek közlekedését a téren a legkisebb fagy és eső is megnehezítette, a lapok repedezni kezdtek, a kihullott részek helyén összegyűlt a piszok, és sár keletkezett. A kő színe és végső megmunkálása sem a tér környezetének, sem pedig rendeltetésének nem felelt meg. Újvidék legutóbbi rendezésekor felvetődött a kérdés: mi a teendő? Teljesen új burkolaura nem volt pénz. A lehetőségekhez mérten kellett eljárni. Úgytűnt, hogy a legmegfelelőbb megoldás, ha a törött lapokat felszedük, s a szabálytalanul alakuló, mintegy spontánul létre-

jött kompozíció felületét kőköcskőkkel „foltozták be”. Amikor ezt elvégezték, kitűnt, hogy azonkívül, hogy az új anyag alkalmazásával, stílusával és végső megmunkálásával felszámolták az alapvető funkcionális, hiányosságokat, új minőségek léptek fel, és egy magasabb rendű funkcionalitás jött létre. Megítélésem szerint ez a porta így, amilyen most, még „katolikusabb”, mint eddig volt. Természetesen hangulati, nem pedig vallási vonatkozásban. Olykor évek múlnak el, hogy az emberek ugyanabban az utcában közlekednek, ugyanazok a házak mellett haladnak el, bennük és közöttük élnek, s amikor egy reggel, amikor a homlokzatok elől eltűntetik az ünnepi tatarozás céljából felállított állványokat, az emberek megpillantják e régi ismerőseik új arculatát, felfigyelnek e házak különös varázsára, színére, részleteire. Ezek a házak egyszerre jobban az övéik s jobban a miénk lesznek. Az ember megáll előttük, ha vendége érkezik, eldicsekszik velük, büszke rájuk, s magát is értékesebbnek érzi.

Íme, röviden egy ismerős jelenségünk néhány vonása.

Épületeink gondosan megjavított, karbantartott és felújított vakolatdomborzatának és borításának külalakja, frissesége, színe, megjavított és élénkre festett ablakai, a virágok az ablakok alatt, a gondosan és szépen berendezett kirakatok, a homlokzatokon elhelyezett felújított feliratok, reklámok és címtáblák — mindez nemesítőleg hat a térre s a bennük közeledő emberek érzékvilágára is. Mi képezi az utcáink és tereink épületeinek utcai homlokzatán alkalmazott helyes eljárások alapját? Mindezekelőtt az épület külső palástjának rendszeres karbantartása és egészének kifogástalan állapota. Ha ez nem így van, akkor a palástot alkotó elemek mindegyikét ki kell javítani és fel kell újítani. A tetőfedő átrakása, a csatorna javítása, a sérült vakolatburkolat, vakolatplasztika, a dekoratív gipszdíszek és a festett felületek felújítása, az asztalosmunkák javítása és festése — mindezek olyan munkálatok, amelyek a közterület általános rendezettségéhez járulnak hozzá.

Az említett munkálatok megfelelő, minőségi és alapos kivitelezése több kérdés megoldását igényli. Az általános kérdéseken kívül gondot okoz a munkálatokhoz szükséges pénz, a megfelelő anyag és kivitelező biztosítása, a felfogásbeli kérdések is felvetődnek.

A meglévő állapot felújítására, az eredeti vagy a megközelítően előző állapot visszaállítására vagy pedig a létesítmény homlokzatának felülvizsgálására kell-e törekednünk használóinak s a tér egészének quasi korszerű vagy lényegileg korszerű szükségleteit figyelembe véve?

Mit jelent az ilyen vagy olyan hozzáállás az elérni kívánt eredmény egészének tekintetében?

Mivel öröklött építészeti minőségeket tartalmazó térről van szó, mindenekelőtt az öröklött építészeti tartalmak újraértékelésére gondolunk. A régi környezetben alkalmazott beavatkozások az öröklött értékek újraértékelése — mégpedig az erre szakmailag és társadalmilag kompetens

csoport szolidan elvégzett kutató eljárásán alapuló újraértékelése — nélkül nem érhető el a kívánt eredmény. Ott, ahol a szem már hozzászokott egy állapothoz, egyszerre kitűnik, hogy az csak látszat, s hogy az igazság az álarc mögött rejtőzik, amelyet az idő vagy az egyes használók részleges érdekei vittek fel az épület részére vagy utcai homlokzatára. A tulajdonságok és használók lekicsinyülő hozzáállásáról tanúskodó, idők folyamán kibővített ablak- és egyéb nyílások, ezek kevert sorrendje és természetellenes elhelyezése, a homlokzatok letarolt díszítései s az elemek megváltoztatása elcsúfították a ház homlokzatát, e jelenség megsokszorozódása pedig a közélet központjának teljes kinevezését degredálta. A kutatók fel fogják fedni az épület valódi arculatát, a nyílások pontos helyét, a rész és egész összhangját és harmóniáját, s rá fognak mutatni, melyik úton kell haladnia az eredeti értékek rehabilitálásakor, amelyek homlokzatfelújítása nemcsak frissítőleg fog hatni, hanem a városi vagy falusi terek nemesítésének is egyik alapvető elemét képezi.

Az építészeti örökséget őrző épületek díszes részletei és plasztikája új épületeink és településrészeink műépítészeti nyelvezetével szemben tagadhatatlanul frissítőleg és nemesítőleg hatnak. A közterületek használói ezekben a mesteri kézzel kímüvelt, ma már nem használatos technológiával készült, emberléptékűbb részletekben, az újabb építményekről úgyszólván eltűnő színekben régi örömekre lelnek. A régi épülethomlokzatokon alkalmazott megőrzési-visszaállítási elvű eljárásnak éppen emiatt — s természetesen nemcsak emiatt — nagy jelentősége van a közterületek esetében.

Nem kerülhetjük meg azonban a kérdést: mit értünk tulajdonképpen következetes és helyes megőrzési-visszaállítási hozzáálláson?

Feleljünk erre tömören és röviden: ez a hozzáállás nem konzervativizmust jelent, és nem emel gátat a kreatív cselekedetek elé. Magába foglalja ezeket, s a problémát az intézkedés érzékeny és összetett voltára összpontosítja.

Előfordul olyan példa, hogy az épület homlokzatát a részletek szigorú visszaállításának vetették alá, s hogy az elvégzett munka eredménye mégis rossz és élettelen, mivel egy szakmai beavatkozás alkalmával az épület és az ezt létrehozó, s idők folyamán körülötte kialakult környezet egészének és kulturális-történelmi kontextusának egy egész sor kérdését és problémáját figyelmen kívül hagyták. Egyszóval: a problémát nem az épület magában, hanem mint utcaképbé, épülettömb-környezetben, meghatározott város- vagy településrészbe egységesen behelyezett tartalom képezi.

Példaként szolgáljon újra az Újvidék régi központjában nemrég több mint 150 létesítményen alkalmazott beavatkozás. Épülettől épületig haladva sok mindent megfigyelhettünk, és bírálhatnánk is, véleményünk azonban, miután mindent mint egészet, mint egy egységesen létrehozott hangulatot és légkört szemléljük, másmilyen lesz. Ez nem azt jelenti, hogy

az egészért részleteket lehet feláldozni vagy fordítva. Nem. Arról van szó, hogy mindebben a megfelelő mértékre vigyázzunk. Épp ebben rejlik az utcai homlokzatok és általában a közterület egész díszletének rendezésekor alkalmazott kreatív hozzáállás titka és kihívása.

Ha tehát minderről tudomást szerzünk, érthető, hogy itt már nem elegendő maga a műépítész, a városrendész és a többi szakember jelenléte, hanem a művészre és ennek a lehetséges szakemberek mindegyikévé, de mindenekelőtt magával a térrel folytatott kreatív dialógusára is szükség van. A festőnek, a szobrásznak, a formatervezőnek, a keramikusnak, a grafikusnak széles körű fellépési lehetősége van a csoport tagjaként, de egyénileg is.

A „beteg” gyógyítása és rehabilitálása a felsorolt és más szakemberek egész sorának tevékeny részvétele nélkül nem végezhető el megfelelő módon.

Azért, mivel nemcsak az épületek homlokzatfelújításáról és festéséről van szó, hanem a tér ún. vizuális kommunikációjának egyéb részleteire vonatkozó kérdésekről is: a házszám- és utcanevtáblákról, a nappali és éjjeli világító cégtáblákról és reklámokról, a házakra ragasztott plakátokról vagy a különálló oszlopokról — mindarról, ami az utca ún. „image”-ét képezi —, a térről, beleértve az emlékművet, a szobrot, a térplasztikát, a kutakat, a szökőkutat, a zöld felületeket természetes formájukban vagy virágtartóban — ebben a természetet helyettesítő famózus találmányban.

Ide tartozik a kioszkok kérdése is, amelyek nélkül ma, úgy látszik, nem tudunk élni, s még meglátjuk, mi lesz velük a későbbiekben. Végül ide tartozik a közmegvilágítás kérdése is — a különböző vertikális és horizontális lámpatartók és egyéb berendezések —, továbbá a közterület éjjeli hangulatának és látványának kérdése is.

Ha ezeket az elemeket az építészeti örökséget tartalmazó terekben úgy helyezzük el, hogy tartalmi és formai folyamatosságot hozzanak létre, s hogy ne bontsák meg a környezetet, csak akkor tehetnek eleget feladataiknak és céljaiknak, ha mindezt kreatív módon oldjuk meg, amely nem zárja ki — ellenkezőleg: magába szívja — a hagyomány tapasztalatainak és ismereteinek éltető nedveit.

Hangsúlyozzuk ki újra azt az alapvető tételt, amelyre e tárgy egész kifejtése épül.

A városi közterületeken alkalmazott eljárások, a kreatív vagy szűk körű szakmai és szakértői beavatkozások, ha arra törekszenek, hogy lényegileg eleget tegyenek az itt fogantatott beavatkozások indítékainak és céljainak, nem válhatnak egy vagy valamely szakmai profil s még egy interdiszciplináris elv szerint létrehozott csoport ügyévé sem, még ha ennek tagjai közé a művészeket is besorolnánk. A közterületeken fogantatott beavatkozásoknak a közterületek használóinak ügyévé kell válniuk. Ez már nem szakmai hozzáállás és módszer kérdése csupán. Természete-

sen nem zárjuk ki ezt sem, de a közterületeken alkalmazott beavatkozások kérdése, mint eddig bármikor, a közös értékekkel szembeni jog és felelősség mértékének kérdése a kardelji értelemben vett boldogság és az ehhez vezető út viszonylatában.

Városaink, településeink, falvaink s általában lakóhelyeink közterületeinek rendezése és nemesítése emiatt ma mindinkább személyes és társadalmi értékorientációnk kérdése és kifejezése, az egyéni és csoportérdekek dialektikus összefogáson és egységen alapuló megvalósítására irányuló tevékenységek és lehetőségek kérdése.

HARKAI VASS Éva fordítása